

10. Sommerfeldt K. E. Grammatisch-semantische Felder der deutschen Sprache der Gegenwart / K. E. Sommerfeldt, G. Starke – Leipzig : Enzyklopädie, 1984. – 180 S.
11. Sommerfeldt K. E. Einführung in die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / K. E. Sommerfeldt, G. Starke – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1998. – 301 S.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Modus> (лінгвістика)
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Модальность> (лінгвістика)
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moluch.ru/cont/phil/archive/26/1669/>
15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.krugosvet.ru/gumanitarnyenauki/lingvistika/BALLI_SHARL.html

Застровская София, Найдюк Оксана. Категории «модус» и «модальность» в лингвистических исследованиях. В статье рассматриваются спорные вопросы категорий «модус» и «модальность». Систематизируются разные взгляды на данные категории в лингвистических исследованиях, их иерархическую взаимосвязь. Предлагается трактовка взаимодействия категорий «модус» и «модальность» на основе двух разных значений лексемы «модус». Уточняется понятие актуализационных, квалификационных и социальных категорий модуса. Рассматриваются возможности выражения данных категорий языковыми средствами, которые объединяются в функционально-семантическое поле модальности.

Ключевые слова: модус, модальность, объективная/субъективная модальность, аксиологическая оценка, пропозициональная установка, актуализационные/квалификационные/социальные категории модуса.

Zastrowska Sophiya, Naidiuk Oksana. The Categories «Modus» and «Modality» in the Linguistic Investigations. The article deals with problematic questions of the linguistic categories «modus» and «modality». Different points of view on their understanding and hierarchical relations are systematized. Correlation of these categories is investigated on the basis of two different meanings of the lexeme «modus».

Key words: objective modality, subjective modality, emotional evaluation, propositional attitude, actualizing/qualifying/social categories of «modus».

Стаття надійшла до редколегії
06.04.2014 р.

УДК 811.111'367.623

Наталія Канонік

Прикметники на позначення простору в сучасній англійській мові: системні та семантичні особливості

Статтю присвячено дослідженню семантичної структури прикметників на позначення простору в сучасній англійській мові. У результаті кількісного аналізу та за критерієм семантичного змісту виокремлено ядерні та периферійні лексеми на позначення простору за долею семи просторовості, за допомогою компонентного аналізу виділено сім лексико-семантичних груп просторових прикметників, окреслено семантичну структуру досліджуваних лексем й описано системний та семантичні особливості просторових прикметників.

Ключові слова: простір, просторовість, мікрополе, семантична структура, компонентний аналіз, лексико-семантична група.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній лінгвістиці простежуємо значний інтерес до дослідження мовних одиниць, їх семантики, структури та функцій із позицій системного підходу (Ю. Д. Апресян [1], З. М. Вердієва [3], Ю. М. Караулов [4], Г. А. Уфимцева [6], Д. М. Шмелюв [7] та ін.). Перед семасіологічною наукою відкрилися нові перспективи вивчення системності лексичних явищ, взаємозв'язку в лексико-семантичних групах (ЛСГ). Мовні одиниці об'єднуються в певні системи, до основних характеристик яких належать цілісність, ієрархічність, структурність, а дослідження будь-якої системи включає опис її номенклатури й структури [6, с. 40]. Давню традицію в мовознавстві має вивчення лексичних груп і підсистем зі спільною предметно-понятійною належністю [8]. Принцип класифікації слів за тематичними ідеями, семантичними полями, сферами належності, що довів свою значущість у теорії мовознавства, лексикології, лексикографії, автоматич-

ній обробці текстів, а також у методиці викладання рідної та іноземної мов, і зумовив **актуальність** дослідження.

Мета статті – проаналізувати системні та семантичні особливості просторових прикметників сучасної англійської мови. Для розв'язання поставленої мети потрібно розв'язати такі завдання: дослідити та проаналізувати семантичну структуру виокремлених прикметників, яку, як і І. В. Арнольд, розуміємо як сукупність можливих для слова лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) та відношення між ними [2, с. 59]; виділити ядерні та периферійні лексеми за критерієм семантичного змісту за долею семи просторовості та за допомогою кількісного аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У дослідженні відштовхуємося від поняття «реальний простір» як форми буття матеріального світу, від ідеалістичного трактування простору, де місце тотожне простору, та включаємо абсолютний простір І. Ньютона (безвідносний і нерухомий простір стосовно зовнішніх чинників); «концептуальний простір» – це форма відображення реального простору в людській свідомості у вигляді просторових понять (концептів), а «мовний простір» – це форма презентації цих понять у мові.

Під час аналізу проблеми відображення реального простору в мові важливі такі властивості простору, як: простір матеріальний; простір тривимірний; простір – суттєве протиставлення вертикальності та горизонтальності; простір – це суттєве протиставлення об'єму та площини.

У мовознавчих теоріях проблема простору, вираження просторових відношень відображена в понятті «просторовість» як об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка, з одного боку, співвідноситься з об'єктивним (реальним) простором, а з іншого – з відображенням просторових характеристик і відношень дійсності у свідомості людей, тобто з концептуальним та перцептуальним простором. Так, поняття «просторовість» визначаємо за аналогією з терміном «темпоральність» (О. В. Тарасова), оскільки філософські категорії простору й часу та відповідні мовний простір й час взаємозумовлені, взаємозв'язані та в багатьох лінгвістичних роботах трактуються в єдності [5]. Тому коли ми говоримо про просторові відношення, маємо на увазі ті семантичні відношення, які передаються мовою та які вказують на те, як розміщені в просторі предмети та явища стосовно один до одного тощо.

У функції означення **простір** означає: *космічний, просторовий, що стосується простору, закритий, позбавлений простору, безмежний, нескінченний, просторий, широкий, місткий, всеосяжний, всеохоплюючий, тривалий.*

Методом суцільної вибірки виявлено 113 прикметників із семою простору. Наступний крок у цьому дослідженні – визначення кількості найчастотніших прикметників та уточнення внутрішньої структури досліджуваних слів. Для цього встановлюємо долю семи просторовості в семантичній структурі кожної досліджуваної лексичної одиниці та ступінь її усталеності **К**. Визначаємо поріг для встановлення груп досліджуваних лексем за ступенем усталеності сем просторовості. Підрахунки показують, що показник ступеня усталеності долі семи просторовості коливається від 0 (максимальний ступінь усталеності) до 100 (мінімальний ступінь усталеності). Відкидаємо максимальний і мінімальний рівні й розподіляємо решту лексичних одиниць на п'ять ступенів: високий ступінь усталеності, ступінь вище середнього, середній, нижче середнього й низький. Для цього різницю між показниками останнього перед мінімальним ступенем і першого після максимального ступеня ділимо на п'ять сукупностей. Отримана частка 16,80 буде показником порога для встановлення груп прикметників за ступенем усталеності семи просторовості.

Методами *компонентного аналізу* виділяємо ядерні й периферійні лексичні одиниці серед досліджуваних просторових прикметників, що утворюють лексико-семантичне *мікрополе*. До **ядра** належать лексичні одиниці, які потрапили в зону максимального, високого та вище середнього рівня усталеності, **периферійну** зону будуть складати ступені нижче середнього, низький і мінімальний.

Отже, **ядерними є 65 прикметників**: *back, below, blank, boundless, broad, capacious, compact, cramped, desolate, downtown, downstairs, downward, downwind, east, easterly, eastern, eastward, expansive, extensive, far-flung, farthest, finite, forlorn, forward, immediate, infinite, interplanetary, interstellar, limitless, lofty, long, low, narrow, near-by, north, northerly, northern, northward, present, regular, remote, roomy, short, south, southerly, southern, southward, spacious, sprawling, surrounding, tall, thick, thin, trackless, underground, uptown, upstairs, upstream, upwind, vast, waste, west, westerly, western, westward.*

На основі критерію семантичної близькості в кожному лексико-семантичному мікрополі наявна певна кількість лексико-семантичних груп (ЛСГ), у яких слова близькі за основним значенням до

найбільш частотного (ключового) лексико-семантичного варіанта. Поділ здійснено на базі критерію семантичної близькості та семантичного змісту.

Лексико-семантичне мікрополе прикметників включає *сім лексико-семантичних груп просторових прикметників*. Найчисельніша (27 %) *лексико-семантична група 1 – прикметники, що позначають напрямок / рух (direction)*: *circular, directional, downward, downwind, east, easterly, eastern, eastward, forward, north, northerly, northern, northward, pathless, quick, rambling, rapid, south, southerly, southern, southward, swift, trackless, upstream, upward, upwind, west, westerly, western, westward*.

Лексико-семантична група 2 – прикметники, що означають «просторовий, що стосується простору» (space) 23 %: *blank, blanket, bulky, capacious, close, commodious, compact, confined, cramped, expansive, finite, immediate, intergalactic, interplanetary, interstellar, narrow, near, near-by, next, roomy, spacious, spatial, surrounding, voluminous, widespread*.

Лексико-семантична група 3 – прикметники, що означають «віддалений, що стосується відстані» (distant) (18 %): *back, directional, distant, extended, far, far-flung, farther, farthest, further, furthest, furthestmost, high, little, lofty, long, low, remote, short, stretchy, tall*.

Лексико-семантична група 4 – прикметники, що стосуються місцезнаходження (place) (17 %): *below, beneath, coincident, desolate, downtown, downstairs, exposed, forlorn, gradual, present, poky, recessed, sequential, situated, subterranean, underground, upper, uptown, upstairs*.

Лексико-семантична група 5 – прикметники, що означають «великий» (large in area, extent) (7 %): *ample, cavernous, extensive, immense, large, vast, vasty, waste (of land)*.

Лексико-семантична група 6 – прикметники, що означають «безмежний, нескінчений» (5 %): *boundless, endless, infinite, limitless, shoreless*.

Лексико-семантична група 7 – прикметники, що означають «широкий» (wide) (3 %): *broad, sprawling, wide*.

Розподіляючи просторові прикметники на ЛСГ, можемо внести деякі уточнення до окремих досліджуваних лексичних одиниць. Так, аналізуючи словникові дефініції методом компонентного аналізу, зокрема методикою пояснювальних трансформацій за І. В. Арнольд [2], виявлено, що семантичну структуру досліджуваних прикметників описано тими семантичними ознаками: «*просторовість*» (**П**) – *spatial, capacious, spacious*; «*безмежність*» (**Б**) – *shoreless, boundless, limitless, vast*; «*величина (ширина)*» (**В**) – *far-flung, spacious, extensive, expansive, voluminous, vast, broad*; «*місткість (просторість)*» (**М**) – *capacious, roomy, spacious, voluminous*; «*широкосяжність*» (**ШС**) – *widespread, spacious, extensive, far-flung, expansive*; «*знаходження між*» (**Ж**) – *interplanetary, intersellar*.

Оперуючи виділеними компонентами, можна описати семантичну структуру просторових прикметників. Згідно з аналізом, є прикметники, що мають чітко визначену одну семантичну ознаку (1 ЛСВ): **Б** – *boundless, shoreless, limitless*; **ШС** – *widespread*; **Ж** – *interstellar, interplanetary*; **П** – *spatial*.

Наявні і такі, що вміщують більше ніж одну семантичну ознаку. Для прикладу розглянемо такі прикметники:

far-flung		В : <i>a far-flung network of contacts</i> [Ох., p. 421].
		ШС : <i>Her fame has reached the most far-flung corners of the globe</i> [Ох., p. 421].
spacious		П : <i>The accomodation was spacious and comfortable</i> [Ох., p. 1138].
		В : <i>The policeman demanded a very spacious paper</i> [W., p. 711].
		М : <i>White walls in the room made it spacious</i> [W., p. 711].
		ШС : <i>My dream is to see spacious islands</i> [Ох., p. 1138].
capacious		П : <i>The car has a capacious boot</i> [Ох., p. 164].
		М : <i>The room has spacious walls</i> [W., p. 110].

Беручи до уваги розбіжності серед семантичних ознак у внутрішній семантичній структурі просторових прикметників, упевнено можна констатувати той факт, що більшість досліджуваних прикметників уміщує семантичну ознаку «просторовість», але з деякими відтінками у значенні – розмір, ширина, величина, місткість.

Так, сема «*space*» (відповідно, «*просторовий*») властива таким прикметникам, як: *blank, boundless, capacious, compact, cramped, expansive, finite, immediate, infinite, interplanetary, interstellar, limitless, narrow, near-by, regular, roomy, slope, spacious, surrounding*. Сема «*place*» (*що стосується місця*) присутня у прикметниках *below, desolate, downtown, downstairs, forlorn, present, underground, uptown, upstairs*. Сема «*range, extent*» (відповідно, «*великий*», «*широкий*») характерна для прикметників *broad, extensive, sprawling, vast, waste*. Сема «*distance*» («*віддалений*»), властива прикметникам *back, far-flung, farthest, lofty, long, low, remote, short, tall*. Сема «*direction*» (*що стосується руху, напрямку*) присутня в прикметниках *downward, downwind, east, easterly, eastern, eastward, forward, north, northerly, northern, northward, south, southerly, southern, southward, trackless, upstream, upwind, west, westerly, western, westward*;

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз наявних у сучасній лінгвістиці поглядів на реальний простір і просторові відношення, на співвідношення концептуальних просторових понять і засобів їх мовної репрезентації дав підставу зробити такі висновки: простір як сфера концептуальної моделі світу складає змістову сторону мови і виражається на всіх рівнях мовної структури; просторовість як об'єктивно-суб'єктивна категорія має універсальний характер і співвідноситься з об'єктивним та реальним простором, з одного боку, з концептуальним та перцептуальним простором – з іншого.

Проведене дослідження має подальші перспективи в галузі ідеографічної лексикографії, лексикології, семасіології та комп'ютерної лінгвістики. Отримані результати не вичерпують проблематики, означеної в роботі.

Джерела та література

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 368 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Семантика / И. В. Арнольд. – М. : Наука, 1984. – 300 с.
3. Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском языке / З. Н. Вердиева. – М. : Высш. шк., 1986. – 120 с.
4. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1981. – 366 с.
5. Тарасова Е. В. Языковое поле темпоральности в синхронии и диахронии : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Е. В. Тарасова. – Краснодар, 1993. – 43 с.
6. Уфимцева А. А. К вопросу о лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева // Вопр. языкознания. – 1962. – № 4. – С. 36–46.
7. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) : монография / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 289 с.
8. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 128 с.
9. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford : University Press, 1997. – 1430 p.
10. Webster's New World Dictionary of the American English : New American Library. – 1970. – 881 p.

Каноник Наталия. Прилагательные пространства в современном английском языке: системные и функциональные особенности. Статья посвящена исследованию семантической структуры прилагательных, обозначающих пространство в современном английском языке. Актуальность исследуемой микросистемы обуславливается значимостью денотата (пространство – фундаментальная категория человеческого сознания), необходимостью выявления характера организации лексики в словарном составе английского языка. Путем использования комплексной методики проявлен системный характер анализируемых единиц. В результате количественного анализа и на основании критерия семантического содержания выделено ядерные и периферийные лексемы, обозначающие пространство, с помощью компонентного анализа – семь лексико-семантических групп пространственных прилагательных, описано семантическую структуру исследуемых лексем и их системно-семантические особенности. Анализ семантической структуры подтвердил факт, что у некоторых прилагательных наблюдается наличие более чем одного семантического признака.

Ключевые слова: пространство, пространственность, микрополе, семантическая структура, компонентный анализ, лексико-семантическая группа.

Kanonik Nataliya. Adjectives Denoting Space in Modern English: Systemic and Functional Peculiarities. The article devotes to the investigating the semantic structure of the adjectives denoting space in Modern English. The actuality of the researched microsystem is determined by the importance of the denotate space as a fundamental category of human mind, the necessity to reveal the systemic character of the lexical organization in the English vocabulary. Due to the complex methodology the systemic character of the researched lexical units has been displayed. In the result of the componential analysis and with the criterion of the semantic content the kernel and the periphery lexical units have been singled out, 7 lexico-semantic groups of spacious adjectives have been registered, the semantic structure of the

investigated lexemes has been outlined, the systemic and the semantic peculiarities of the spacious adjectives have been described. The analysis of the semantic structure of the spacious adjectives has proved the fact about the availability of more than one semantic feature.

Key words: space, spaciousness, microfield, semantic structure, componential analysis, lexico-semantic group.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.

УДК 811.111:81'28

Марина Колісник

Граматичні відхилення в мові північно-східного діалекту Англії

У статті на підставі аналізу матеріалів архіву інтерв'ю представників північного сходу Англії «Talk of the Toon» з'ясовано наявність граматичних відмінностей у мовленні носіїв цього діалекту. За ознаками часових проміжків функціонування діалекту, а також статі, віку та соціокультурного рівня його носіїв сформовано матриці частотних показників морфологічних і синтаксичних відхилень північно-східного діалекту. З'ясовано загальну закономірність подальшого розвитку діалекту як складової частини сучасної англійської мови Англії.

Ключові слова: північно-східний діалект, аналіз, морфологічні та синтаксичні особливості, перспективи функціонування.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення особливостей функціонування різновиду мови, який вважають діалектом, не має сенсу без розгляду його трьох мовних рівнів. Це зумовлено тим, що саме відмінності на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях вирізняють його з-поміж решти об'єктів дослідження варіантології. Поряд із цим особливого значення для повноцінного вивчення набуває з'ясування соціокультурного рівня носіїв того чи того діалекту, оскільки поширення мовних різновидів пов'язане значною мірою з такими соціальними процесами, як міграція сільського населення, глобалізація, усе вищий рівень освіти тощо. Щодо граматичного прошарку північно-східного діалекту (далі ПСД), то на сьогодні відомі вузькоспеціальні роботи таких лінгвістів, як К. Макдоналд [4], Б. Кортманн [3] та ін. Проте відсутність комплексних досліджень особливостей функціонування граматичних одиниць ПСД Англії з урахуванням низки соціокультурних ознак його носіїв затримують певним чином подальший розвиток лінгвістичного знання у визначенні статусу та передбаченні специфіки його функціонування як різновиду мови.

Мета статті – проаналізувати наявність граматичних відмінностей у мові представників північного сходу Англії трьох часових проміжків із огляду на їх вік, стать, соціокультурний рівень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Під час огляду результатів відомих досліджень [1; 2 та ін.] граматичних особливостей ПСД виявлено його одинадцять морфологічних і п'ять синтаксичних відмінностей від стандартної англійської мови. Крім того, через аналіз графічної фіксації діалогів інформантів-носіїв ми встановили додаткові відмінності і на морфологічному, і на синтаксичному рівні. Так, наприклад, у цих діалогах наявне використання займенника третьої особи множини в непряму відмінку *them* замість вказівного займенника однини *that* і множини *those*, та вживання іменників на позначення відрізків часу (*year, month*) і грошових валют (*pound*) в однині з числівниками.

При визначенні соціального аспекту вживання граматичних одиниць ПСД ми спиралися на соціокультурний рівень, вік і стать інформантів, а також розглядали генезис досліджуваного різновиду англійської мови на матеріалі трьох часових проміжків. На основі рівня освіти та роду діяльності соціокультурні рівні 156 мовців диференційовано на високий, середній, низький. Віковий показник розділив носіїв діалекту віком від 16 до 70 років на шість укрупнених груп із діапазоном приблизно в 10 років. Таким чином ми отримали такі вікові групи: А) 16–21, Б) 21–30, В) 31–40, Г) 41–50, Д) 51–60, Е) 61–70. Часові проміжки проведення опитувань, відповідно до архіву інтерв'ю представників північного сходу Англії «Talk of the Toon» [5], марковано трьома часовими відрізка-ми: 1960–1970-ті рр., 1990-ті рр. та 2000-ті рр.